

مسئولیت والدین در برابر فرزندان

حجت الاسلام والمسلمین مصطفی محبوب‌زاده*

اشاره

انسان بر اساس آیات قرآن کریم، موجودی مختار آفریده شده است. ویژگی اختیار در انسان، سبب شده است در مقابل تمام اعمالش در برابر خود و دیگران مسئولیت داشته باشد و پاسخگو باشد. اصولاً فلسفه ارسال رسل برای هدایت بشر و قیامت و حسابرسی نیز وجود همین مسئله است. خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ؛^۱ به یقین، از کسانی که پیامبران به سوی آنها فرستاده شدند، سؤال خواهیم کرد». همچنین درباره حسابرسی قیامت بیان می‌دارد که انسان در روز قیامت متوقف می‌شود و حساب پس می‌دهد؛ چراکه در برابر اعمال خود مسئول است: «وَقَفُّوهُمْ إِنْهُمْ مَسْئُولُونَ»^۲ آنها را نگهدارید که باید بازپرسی شوند».

این موضوع در روایات متعددی نیز مشاهده می‌شود؛ از جمله پیامبر خدا ﷺ فرمود: «إِنِّي مَسْئُولٌ وَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ»^۳ من بازخواست می‌شوم و شما نیز بازخواست می‌شوید». امیرالمؤمنین علی عليه السلام: «أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ فِيمَا أَنْتُمْ عَنْهُ مَسْئُولُونَ وَإِلَيْهِ تَصِيرُونَ»^۴ شما را درباره آنچه نسبت بدان بازخواست می‌شوید و به سوی آن می‌روید، به پروا داشتن از خدا سفارش می‌کنم».

همچنین در روایت آمده است: «بدانید که همه شما سرپرست هستید و همه شما درباره زیر

* کارشناس در حوزه مطالعات اجتماعی.

۱. اعراف: ۶.

۲. صافات: ۲۴.

۳. محمد محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۵، ص ۱۴۶.

۴. عمادالدین طبری، بشارة المصطفی عليه السلام لشيعة المرتضى عليه السلام، ج ۱، ص ۸۱.

دستانتان بازخواست می‌شود. آن امیری که بر مردم فرمان می‌راند، سرپرست است و نسبت به رعیتش بازخواست می‌شود. مرد سرپرست خانواده خویش است و درباره آنها باید پاسخگو باشد و زن سرپرست خانه و فرزندان شوهر خود است و درباره آنها باید پاسخ دهد.^۱

یکی از مسئولیت‌های جدی مورد تأکید در اسلام، مسئولیت‌های والدین در برابر فرزندان است؛ مسئولیتی که از مدت‌ها پیش از تولد یعنی از زمان انتخاب همسر آغاز می‌شود. بر همین اساس، یکی از معیارهای انتخاب همسر، تأثیر او بر آینده و تربیت فرزندان است. امروزه تأثیر پدر و مادر در روحيات، حالات و اندام مناسب کودک و در جنبه‌های فرهنگی، اجتماعی، اخلاقی، عاطفی و روانی کاملاً اثبات شده است؛ والدین صفات اثری خویش را به کودک منتقل می‌کنند و کودک باید یک عمر با آن صفات و عادات زندگی کند.^۲

مسئولیت والدین در برابر فرزندان

وظایف والدین در قبال فرزندان را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد؛ بخشی مربوط به آغاز تولد و بخش بعدی موارد مربوط به تربیت در کودکی و نوجوانی است.

بخش اول: مسئولیت والدین در آغاز تولد

والدین باید هنگام تولد فرزند به امور زیر پردازند:

۱. اذان گفتن در گوش نوزاد

اولین وظیفه والدین در بدو تولد فرزند، قرائت اذان و اقامه در گوش نوزاد است. رسول خدا ﷺ در این باره می‌فرماید: «مَنْ وَلَدَ لَهُ مَوْلُودًا فَلْيُؤَدِّهِ فِي أذُنِهِ الْيُمْنَى بِأَذَانِ الصَّلَاةِ وَلْيُثِّمَ فِي أذُنِهِ الْيُسْرَى فَإِنَّهَا عِصْمَةٌ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»^۳ کسی که فرزندی برای وی به دنیا می‌آید، در گوش راستش اذان و در گوش چپش اقامه بخواند که موجب مصونیت از شیطان رجیم است.»

۲. تحنیک

مستحب است تحنیک (کام‌برداری) نوزاد با آب فرات و تربت حضرت سیدالشهداء علیه السلام باشد و اگر این دو نباشد، با آب باران و اگر آن هم نباشد، با هر آب پاکیزه یا کمی خرما و عسل. البته

۱. محمد محمدی ری‌شهری، حکمت‌نامه پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، ج ۷، ص ۲۶۸.

۲. عبدالکریم پاک‌نیا، تربیت در سیره و سخن امام حسن مجتبی علیه السلام، ص ۴۰.

۳. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۵، ص ۱۳۶.

حمایت علمای شیعه از فلسطین ۲۰۵ ■

کسی که عهده‌دار چنین کاری می‌شود، باید از بندگان شایسته‌ی خداوند باشد. روایات فراوانی در این باره وجود دارد؛ از جمله امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «اولاد خود را با تربت امام حسین علیه السلام تحنیک کنید که موجب امان است»^۱.

۳. نام نیک

اسلام اهمیت زیادی برای اسم نیک فرزندان قائل است. امروزه تا حدی حکمت تأکید اسلام در این باره مشخص شده است و تأثیر بسزایی در آینده اخلاقی فرزند دارد. امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید: «وَحَقُّ الْوَالِدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يَحْسِنَ اسْمَهُ وَيَحْسِنَ آدَبَهُ وَيَعْلَمَهُ الْقُرْآنَ»^۲ حق فرزند بر پدر آن است که اسم نیک بر وی بگذارد، نیک ادبش کند و قرآن تعلیمش دهد».

خاطره حجت الاسلام استاد قرائتی درباره نام‌گذاری فرزندان

مدتی در زیمباوه آفریقا بودم. علی‌رغم مسلمانان زیاد در آنجا، فقط یک زن و شوهر شیعه بودند. در دیدار با آنها اسم فرزندان‌شان را پرسیدم، گفتند: «صادق، باقر و کاظم». گفتم: «بارک‌الله». آنها در آفریقا اسم امام را زنده می‌کنند، اما متأسفانه بعضی شیعه‌ها اسم فرزندان‌شان را میلیانی می‌گذارند، اسم یک نوع تیغ در آفریقا.^۳

داستان سکونی از یاران امام صادق علیه السلام

یکی از یاران امام صادق علیه السلام در دیدارش با امام به ایشان خبر می‌دهد که صاحب فرزند دختری شده است. امام می‌پرسد: «او را چه نامیدی؟». گفتم: «فاطمه». فرمود: «آه، آه!». سپس دست خود را بر پیشانی‌اش گذاشت و فرمود: «حق فرزند بر پدر این است که اگر پسر است، مادرش را گرامی دارد و نام نیکو بر او نهد و کتاب خدا را به او آموزش دهد و او را پاک گرداند. شنا به او یاد دهد. و اگر دختر است، مادرش را گرامی دارد و نام نیک بر او نهد و سوره نور را به او آموزش دهد». سپس فرمود: «هان، چون او را فاطمه نامیده‌ای، مبادا دشنامش دهی یا نفرینش کنی و او را کتک بزنی»^۴.

۱. حسین نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۳۸.

۲. شریف الرضی، نهج البلاغه، حکمت ۳۹۱.

۳. گروه تولید محتوای معاونت فرهنگی و تبلیغی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، «اهمیت انتخاب نام نیک برای فرزندان»، ره‌توشه ماه رمضان، قم ۱۴۰۰.

۴. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۶، ص ۴۸.

۴. عقیده و...

از دیگر مسئولیت‌های (مستحب) والدین هنگام تولد، عقیده‌کردن برای فرزند است؛ حتی اگر پدر و مادر به هر دلیلی (فراموشی یا نداشتن استطاعت مالی و...) این کار را انجام ندهند، خود فرد می‌تواند بعد از بلوغ انجام دهد. عقیده درحقیقت هم شکر است و هم بیمه‌کردن فرزند از بلاها.

ختنه‌کردن پسران نیز در همان روزهای اول مستحب است که البته امروزه از نظر علمی مزایای این عمل برای کودک به‌خوبی اثبات شده است.

بخش دوم: مسئولیت والدین در تربیت فرزندان

مسئولیت اساسی والدین در برابر فرزندان، تربیت صحیح است. اهمیت این موضوع به اندازه‌ای است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «اگر هر یک از شما به تربیت فرزند خود بپردازد، برای او نیکوتر از آن است که هر روز نیمی از درآمد خود را در راه خدا صدقه بدهد».^۱ امام علی علیه السلام: «خَيْرُ مَا وَرَثَ الْآبَاءُ الْأَبْنَاءَ الْأَدَبُ»^۲ بهترین چیزی که پدران برای فرزندان به میراث می‌گذارند، ادب است».

امام سجاد علیه السلام در رساله الحقوق، ضمن بررسی حقوق مختلفی که مسئولیت‌های انسان در برابر تمام موجودات و افرادی است که با آنها در ارتباط است، به حق فرزند اشاره می‌کند و برخی از مسئولیت‌های مهم والدین به‌ویژه پدر را مورد توجه قرار می‌دهد.

۱. مهر و محبت

امام سجاد علیه السلام می‌فرماید: «و اما حق فرزندت این است که بدانی او از توست و خوب و بدش در این جهان شتابنده به تو می‌رسد». سپس می‌فرماید: «میان خود و فرزندت رابطه‌ی زیبایی باید به پا داری». مولا علی علیه السلام در نامه به فرزندش امام حسن مجتبی علیه السلام می‌نویسد: «تورا جزئی از خودم، بلکه همه وجودم یافتم».^۳ همچنین پیامبر صلی الله علیه و آله در حق دخترش فاطمه زهرا علیها السلام می‌فرمود: «فاطمه، پاره‌ای از جان من است؛ هر کس او را به خشم آورد، مرا به خشم آورده است».^۴

۱. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۱۰۴، ص ۹۵.

۲. محمد محمدی ری‌شهری، میزان الحکمه، ج ۱، ص ۹۹.

۳. شریف الرضی، نهج البلاغه، نامه ۳۱.

۴. ناصر مکارم شیرازی، پیام امام امیرالمؤمنین علیه السلام، ج ۱۰، ص ۲۰۳.

حمایت علمای شیعه از فلسطین ۲۰۷ ■

روایات بسیاری درباره بازی پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با فرزندان خود امام حسن عَلَيْهِ السَّلَام و امام حسین عَلَيْهِ السَّلَام در دوران کودکی نقل شده است؛ از جمله اینکه آن دو را بر پشت خود سوار می‌کرد و می‌گفت: چه مرکب خوبی دارید و چه بارهای خوبی هستید؟ هنگام سجده، بر پشتش سوار می‌شدند، هنگامی که دیگران می‌خواستند آن دو را از این کار باز دارند، می‌فرمود: کاری به کارشان نداشته باشید؛ پدر و مادرم فدایشان باد.^۱

لزوم مهر و محبت به‌ویژه برای فرزندان، اساس زندگی است و نباید از این اصل مهم غفلت کرد. کودکی که از محبت اشباع شده باشد، احساس محرومیت نمی‌کند و [در برابر دیگران] همواره خوش‌بین، خوش‌قلب و بااعتماد خواهد بود.

مولانا می‌سراید:

از محبت تلخ‌ها شیرین شود وز محبت مس‌ها زرین شود
از محبت دردها صافی شود وز محبت دردها شافی شود

دفتر خاطرات دختری شانزده ساله

در بخشی از دفتر خاطرات نازنین شانزده‌ساله درباره اثر کم‌محبتی والدینش آمده است:
برنامه مامان و بابا این است که با هم بگویم و مگو کنند یا با دوستانشان بنشینند یا منزل نباشند. من هم تا شب در مدرسه‌ام و چه‌بسا چند روز می‌گذرد که پدر را ندیده‌ام که به او سلام کنم ...
معلم ادبیات ما یک روان‌شناس است. امروز سر کلاس از نقش پدر در زندگی دختر حرف می‌زد، چقدر حرف‌هایش به دلم نشست. به دل همه ما نشست. راست می‌گفت؛ من امروز که به نظر همه دختر بزرگی شده‌ام، بیش از همیشه حس می‌کنم که به پدرم، به راهنمایی‌ها و توانایی‌های یک مرد فهمیده و مهربان احتیاج دارم. راست می‌گویم؛ به نوازش‌های قشنگ پدرم بیش از چند سال پیش محتاجم. دلم می‌خواهد گاهی مرا روی زانویش بنشاند و برایم قصه بگوید به من این اجازه را بدهد که از همه کس و همه چیز با او حرف بزنم. بگذارد صمیمیتی را که تا اعماق جانم نسبت به او حس می‌کنم، ابراز کنم ...^۲
پدر و مادر باید بدانند همان اندازه که اصل محبت برای پرورش کودک ضروری است، افراط در آن نیز عواقب بسیار بدی دارد و موجب می‌شود فرزند در آینده به استبداد، سلطه‌طلبی و

۱. مرتضی فیروزآبادی، فضائل الخمسه، ج ۳، ص ۲۳۰.

۲. ابراهیم امینی، تربیت، ص ۱۰۱-۱۰۲.

خودپسندی مبتلا شود و در آینده فردی از خودراضی و نازپرورده بار بیاید که موجب کم‌شدن محبوبیت او بین مردم خواهد شد. یکی از مشکلات افراد نازپرورده این است که در تأسیس زندگی زناشویی و پذیرش مسئولیت ازدواج نیز چندان موفق نیستند؛ زیرا عادت کرده‌اند حرف، حرف خودشان باشد و این ویژگی سرآغاز اختلاف‌های بزرگ می‌شود.

۲. هدایت به معرفت و پرستش خداوند

امام سجاد علیه السلام از جمله حقوق فرزندان بر والدین را هدایت به سوی پروردگار برمی‌شمرد و می‌فرماید: «وَأَنَّكَ مَسْئُولٌ عَمَّا وُلِّيتَهُ [به] مِنْ حُسْنِ الْأَدَبِ وَالِدِلَالَةِ عَلَى رَبِّهِ وَالْمَعُونَةِ عَلَى طَاعَتِهِ فِيكَ وَ فِي نَفْسِهِ؛^۱ در سرپرستی وی مسئولیت داری که ادب او را نیکو کنی و به سوی پروردگارش رهنمون‌سازی و در فرمان‌برداری از او به وظایف تو و خودش، یاری‌اش دهی». یعنی پدران و مادران افزون بر رهنمایی و راهبری، باید با فرزندان‌شان همدل و همراه باشند و با کارهای صحیح و مفید و نیز با عبادت‌های خالصانه، آنان را به سوی مقاصد عالی و اهداف متعالی رهنمون گردند. خداوند می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ؛^۲ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خود و خانواده خویش را از آتشی که هیزم آن انسان‌ها و سنگ‌هاست، نگه دارید؛ آتشی که فرشتگانی بر آن گمارده شده که خشن و سختگیرند و هرگز فرمان خدا را مخالفت نمی‌کنند و آنچه را فرمان داده شده‌اند، [به طور کامل] اجرا می‌نمایند». در آیه‌ای دیگر می‌فرماید: «وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا؛^۳ خانواده خود را به نماز فرمان ده؛ و بر انجام آن شکیبا باش».

والدین باید افراد خانواده را به خداپرستی وادار کنند؛ چراکه اساس همه نیکی‌ها و راستی‌ها و درستی‌هاست؛ همچنین در این راه صبر و شکیبایی داشته باشند تا کوششان به ثمر برسد.^۴ پدر و مادر وظیفه دارند محیط مناسبی برای فرزند خود به وجود آورند تا عقایدی که در فطرت او نهاده شده است، ظهور و بروز پیدا کند و پرورش و تکامل یابد.^۵

۱. ابن‌شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۲۶۳.

۲. تحریم: ۶.

۳. طه: ۱۳۲.

۴. احمد بهشتی، اسلام و حقوق کودک، ص ۱۲۸.

۵. ابراهیم امینی، تربیت، ص ۲۴۸.

۳. آموزش قرآن، نماز و سواد

اهمیت تعلیم قرآن از کودکی بسیار روشن است و اگر انس با قرآن از کودکی آغاز شود، برکت‌های فراوانی را به دنبال خواهد داشت. وظیفه والدین این است که هم خود با این کتاب بزرگ آشنا شوند و هم فرزندان خود را به قرائت، تفسیر و تدبر و حفظ قرآن ترغیب کنند. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «شایسته است مسلمان پیش از مرگ قرآن را بیاموزد یا در حال آموختن آن باشد».

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم درباره آموزش نماز فرمود: «به فرزندان خود نماز بیاموزید و در هشت سالگی خواندن نماز را از آنها بخواهید».^۱ همچنین امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «ما اهل بیت هنگامی که اطفال مان به پنج سالگی رسیدند، دستور می‌دهیم نماز بخوانند؛ پس شما کودکان خود را از هفت سالگی امر به نماز کنید».^۲ رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در حدیثی فرمود: «حقوقی که فرزند بر پدرش دارد، سه حق است: نام نیکویی به فرزندش نهد؛ فرزندش را نوشتن بیاموزد؛ وقتی که رشد یافت، به ازدواجش بپردازد».^۳ بر اساس این روایت، سواد خواندن و نوشتن از حقوق اولیه‌ای است که امکان آن باید فراهم شود.

۴. تغذیه حلال

دین اسلام به کیفیت و سلامت تغذیه انسان اهمیت می‌دهد و بسیاری از احکام حلال و حرام ریشه در این مسئله دارد؛ برای مثال امروزه اثبات شده است در گوشت خوک - که در اسلام حرام است - انگل‌های مضر برای بدن وجود دارد. یکی دیگر از مسائل مورد تأکید اسلام، مسیر کسب روزی است که باید از راه حلال به دست بیاید تا بهترین اثر را بر روح و روان و اعتقادات فرد بگذارد.

امام صادق علیه السلام از حضرت علی علیه السلام روایت می‌کند: «در امر دایه و شیردادن کودک دقت کنید و بهترین و سالم‌ترین افراد را انتخاب کنید، همچنان‌که در انتخاب همسر دقت می‌کنید؛ زیرا شیردادن طبیعت کودک را تغییر می‌دهد».^۴

۱. شیخ صدوق، خصال، ج ۲، ص ۶۲۶.

۲. محمد بن یعقوب کلینی، کافی، ج ۳، ص ۴۰۹.

۳. حسن بن فضل طبرسی، مکارم الاخلاق، ص ۲۱۰.

۴. سیدعلی طباطبایی، ریاض المسائل، ج ۱۰، ص ۱۵۱.

مادر شیخ انصاری

گفته شده است وقتی از مادر شیخ انصاری علت زهد و نبوغ علمی او را جویا می‌شوند، می‌گویند چیزی نشده است؛ زیرا با آن زحمتی که در پرورش او به کار بردم، انتظار داشتم که به کمالات بیشتری برسد. گفتند: مگر چه کرده‌ای؟ جواب داد: من در تمام مدت دو سال شیرخوارگی اش هیچ‌گاه او را بی‌وضو شیر ندادم؛ بنابراین با چنین مراقبتی که من از او به عمل آوردم، رسیدن به چنین مرتبه‌ای بعید نیست.^۱

نشانه لقمه حلال، چه لقمه غذای جسم باشد و چه خوراک روح و جان ما، آن است که نتیجه‌اش گرمی و روشنایی و کمال و امید و عشق و محبت به مردم است. شیخ بهایی درباره لقمه حرام و شبهه‌ناک چنین می‌سراید:

در حریم کعبه، ابراهیم پاک	لقمه نانی که باشد شبهه‌ناک
ور به گاو چرخ کردی شخم آن	گر، به دست خود فشاندی تخم آن!
ور به سنگ کعبه‌اش، دستاس کرد	ور، مه نو در حصادش داس کرد
مریم آیین بیکری از حور عین	ور به آب زمزمش کردی عجین
فاتحه، با قل هو الله احد	ور بخواندی بر خمیرش بی‌عدد
ور شدی روح الامین هیزم کشش	ور بود از شاخ طوبی آتشش
بر سر آن لقمه پر ولوله	ور تو بر خوانی هزاران بسمله
نفس از آن لقمه تو را قاهر شود	عاقبت، خاصیتش ظاهر شود
خانه‌ی دین تو را ویران کند ^۲	در ره طاعت، تو را بی‌جان کند

۵. ازدواج

یکی دیگر از وظایف پدر و مادر، فراهم کردن زمینه ازدواج فرزند است؛ هم به این لحاظ که فرزندشان را به گونه‌ای تربیت کنند که آمادگی پذیرش مسئولیت زندگی و خانواده را داشته باشد و هم زمینه و امکان ازدواج آنان را مهیا کنند تا به سلامت جسم و روان فرزندان کمک شود؛ چراکه ازدواج آثار تربیتی فراوانی دارد و جوانان به وسیله آن از بسیاری از انحراف‌ها و مفسد فردی و

۱. شکیباسادات جوهری، «مسئولیت‌پذیری در خانواده»، مجله طوبی، ش ۴، فروردین ۸۵.

۲. شیخ بهایی، مثنوی نان و حلوا.

اجتماعی محفوظ می ماند. خدای متعال در قرآن می فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْفُرُونَ»^۱ و از نشانه های او اینکه همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید و در میانتان مودت و رحمت قرار داد. در این نشانه هایی است برای گروهی که تفکر می کنند».

متأسفانه امروزه شرایط زندگی به گونه ای شده است که بسیاری از جوانان سراغ ازدواج نمی روند یا دیرنگام به این امر مقدس اقدام می کنند که باید برای این مشکل چاره اندیشید. یکی از بهترین راه ها، کمک والدین به فرزندان است؛ همچنین مؤمنان و خیرین محترم باید با همکاری هم جوانان عزیز را به امر ازدواج یاری رسانند.

نتیجه

مسئولیت تربیت فرزند از مهم ترین مسئولیت هایی است که به عهده هر پدر و مادری گذاشته شده است و چنانچه والدین این مسئولیت را به خوبی بشناسند و به آن عمل کنند، خانواده و در نتیجه جامعه ای سالم و موفق تشکیل خواهد شد؛ البته یکی از نکات مهم در این باره، عملکرد و نقش الگویی والدین است. در بررسی زندگی بزرگان، به نمونه های فراوانی بر می خوریم که فرزندان اذعان دارند با الگوگرفتن از رفتار پدر یا مادر، بسیاری از ارزش های دینی، اخلاقی و اجتماعی را فراگرفته اند.

دختر حضرت امام خمینی علیه السلام نقل می کند: امام آن چنان جذبه ای داشتند که ما خود به خود از ایشان حساب می بردیم و مواظب رفتارمان بودیم؛ در صورتی که ایشان تغییری نداشتند و کتکی نمی زدند. گاهی اوقات یک تشری می زدند یا تندی می کردند و همان برای چندین روز کافی بود. امام به جز در مسائل شرعی در بقیه مسائل خیلی سختگیری نمی کردند. کارهای دینی به ما دیکته نمی شد. در خانواده وقتی رفتار امام را می دیدیم، خودبه خود در ما تأثیر می گذاشت و همه سعی می کردیم مثل ایشان باشیم. از نظر تربیتی خود ایشان برای ما یک الگو بودند. وقتی کاری را به ما می گفتند انجام ندهید و ما می دیدیم ایشان در عمرشان آن را انجام نمی دهند، ما هم تحت تأثیر قرار می گرفتیم.^۲

اگر ما به دنبال تربیت نسلی مؤمن و مسئولیت پذیر در برابر خانواده، کشور و حتی تمام

۱. روم: ۲۱.

۲. محمدعلی کریمی نیا، الگوهای تربیت، ص ۲۱۰.

انسان‌ها و پدیده‌ها هستیم، اول از هر چیز باید از خانواده شروع کنیم و گام‌های اولیه تربیت را به‌درستی برداریم. گفتنی است امروزه والدین و دیگر اعضای خانواده تنها نقش آفرینان در عرصه تربیت نیستند و رقیبان جدی مانند محیط همسالان، مدارس، رسانه و... وجود دارند که نه تنها مسئولیت والدین را کم‌رنگ نمی‌کند، بلکه اهمیت نقش آفرینی جدی و مؤثر را چندبرابر کرده است.

کتاب‌نامه

قرآن کریم

۱. ابن‌شعبه حرانی، ابومحمد حسن، تحف العقول، تصحیح: علی‌اکبر غفاری، قم: مؤسسه النشر الاسلامی جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ ق.
۲. امینی، ابراهیم، تربیت، چ ۱۲، قم: بوستان کتاب، ۱۳۹۷ ش.
۳. بهشتی، احمد، اسلام و حقوق کودک، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۷ ش.
۴. پاک‌نیا، عبدالکریم، تربیت در سیره و سخن امام حسن مجتبی علیه السلام، قم: هجرت، ۱۳۸۲ ش.
۵. جوهری، شکیباسادات، «مسئولیت‌پذیری در خانواده»، مجله طوبی، ش ۴، ۱۳۸۵ ش.
۶. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعة، بیروت: دار احیاء التراث العربی، [بی‌تا].
۷. شیخ صدوق، محمد بن علی، الخصال، قم: جامعه مدرسین، ۱۳۶۲ ق.
۸. صحتی سردودی، محمد، شرحی بر رساله حقوق، قم: فقه الثقلین، ۱۳۹۸ ش.
۹. طباطبایی، سیدعلی، ریاض المسائل، قم، مؤسسه النشر الاسلامی التابعة لجماعة المدرسین، ۱۴۱۲ ق.
۱۰. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، [بی‌جا]: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، [بی‌تا].
۱۱. طبری، عمادالدین، بشارة المصطفی صلی الله علیه و آله لشیعة المرتضی علیه السلام، محقق: جواد القیومی الاصفهانی، [بی‌جا]: مؤسسه النشر الإسلامی، [بی‌تا].
۱۲. فیروزآبادی، مرتضی، فضائل الخمسه، [بی‌جا]: منشورات فیروزآبادی، ۱۴۲۴ ق.
۱۳. کریمی‌نیا، محمدعلی، الگوهای تربیت، قم: پیام مهدی، ۱۳۷۶ ش.
۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، چ ۴، تهران: دار الکتب الإسلامیة، ۱۴۰۷ ق.
۱۵. گروه تولید محتوای معاونت فرهنگی و تبلیغی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، «اهمیت انتخاب نام نیک برای فرزندان»، ره‌توشه ماه رمضان، قم ۱۴۰۰ ش.
۱۶. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، تهران: مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳ ق.

حمایت علمای شیعه از فلسطین ۲۱۳ ■

۱۷. محدّث نوری، حسین، مستدرک الوسائل، [بی جا]: [بی نا]، [بی تا]، قابل دسترس در سایت کتابخانه مدرسه فقاہت.
۱۸. محمدی ری شهری، محمد، حکمت نامه پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دار الحدیث، ۱۳۸۷ ش.
۱۹. _____، میزان الحکمة، مترجم: حمیدرضا شیخی، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دار الحدیث، ۱۳۸۹ ش.
۲۰. مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام امیرالمؤمنین علیه السلام، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶ ش.
۲۱. _____، والاترین بندگان، قم: نشر جوان، ۱۳۸۳ ش.